

THE ROLE OF NEOLOGISMS IN THE PRESENT CATHETIC TEXT

Alexandra-Ioana Dângă, M.A., "Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca and Dana-Alexandra Dolgu-Ursuleanu, PhD Student, "Ştefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: The dynamics of the contemporary world reveals both the updating of the lay language and the clerical language. The neologisms are an innovation indicator, therefore the clerical language uses neologisms on the one hand because they replace the former words, although not totally; on the other hand neologisms can't restore the authentic meaning. Moreover, in a catechism these new words may subtly change the doctrine. All in all, two catechisms belonging to different confessions, orthodox and protestant, will be analysed comparatively and it will be discussed the semantics of the neologisms.

Keywords: neologism, contextual meaning, catechism, etymology, conservatism.

1. Preliminarii:

Conservatorismul lingvistic, respectiv doctrinar al Bisericilor tradiţionale reprezintă o defensivă faţă de inovaţiile stricăcioase/găunoase, care pot altera sensul dogmatic al confesiunii. Aparent paradoxal, inovaţiile pot prezenta şi avantaje, deoarece urmăreşte îndeaproape dinamica limbajului bisericesc, demonstrând capacitatea de adaptare a cultelor la necesităţile ontologice şi epistemologice ale contemporaneităţii. În studiul de faţă ne propunem să demonstrăm că varianta bisericească a limbajului nu constituie „încremenire în proiect”, ci o selecţie a împrumuturilor în măsura necesităţii (în textul catihetic ortodox), pe când, la popul opus, învăţătura de credinţă neoprotestantă abordează un limbaj prin excelenţă neologic, în mod special datorită apariţiei târzii ale acestor culte. Tematicile comune acestor catehisme evidenţiază expunerile referitoare la Botez şi la Duhul Sfânt.

Între cele două variante ale românei literare actuale, scrierea laică şi scrierea bisericească, există o multitudine de variaţii morfosintactice, stilistice analizate deja de prof. Dana-Luminiţa Teleoacă¹; noutatea studiului prezent constă în analiza inovaţiilor lexicale la nivelul celor două texte de învăţătură creştină, ortodoxă, respectiv neoprotestantă. Deşi inovaţia este privită cu

¹ Vezi studiile *Aspecte morfosintactice în textul catihetic actual*, în *Lucrările celui de-al doilea Simpozion Internaţional de Lingvistică*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2009, p. 489-501, *Particularităţi morfosintactice ale textului actual de rugăciune (I şi II)*, în *LR Chişinău*, nr. 3-4, 11-12, XXI/2011, XXII/2012, *Morfosintaxa textului biblic actual: Evanghelia după Matei*, în *LR*, LXI/2012, *Structuri sintactice cu valenţe stilistice în literatura veterotestamentară a Psalmilor*, în *Anuar de lingvistică şi istorie literară*, Iaşi, LIV, 2014, p. 111-134.

suspiciune în textul bisericesc ortodox², având ca posibil efect distorsionarea, răstălmăcirea mesajului transmis³, în scrierea religioasă neoprotestantă⁴ termenii și construcțiile frazeologice sunt predominante și guvernează întregul discurs științific bisericesc, vom vedea în schimb care sunt și riscurile. În studiul de față, etimologia neologismelor a fost indicată prin confruntarea informațiilor din următoarele surse lexicografice: CDDE, CDER, DEX 1998, DÎL-R, DN, MDN, MDA (I, II), pentru discuția noastră fiind luat în calcul conceptul de *etimon direct*, iar nu cel de *etimon îndepărtat*.

2. Aspecte lexicale:

În economia textului bisericesc ortodox referitor la problematica despre Duhul Sfânt, observăm o recurență a termenilor formați prin mijloace interne – derivare, compunere – și se optează de multe ori, ca dovadă a conservatorismului lingvistic, pentru arhaismele lexicale și nu pentru împrumuturi, echivalente semantice neologice; spre exemplu, în structura „deci, de oameni *atârnă* că Dumnezeu...” (CO 2003: 121), arhaismul *atârnă* este folosit în detrimentul lui *depinde* „dacă unii nu se mântuiesc, aceasta n-ar fi din *pricina* lor, ci a harului care nu-i *silește*” (*ibid.*, 120), și în acest caz, dubletele neologice *cauza*, *obligă* nu înlocuiesc termenii vechi, care rămân consecvenți (arhaismele și elementele populare/regionale nu au rolul de a reda o culoare locală și temporală, având efect stilistic, ci sunt strict o expresie a conservatorismului; expresivitatea conotată de acești termeni este involuntară⁵). Există, de asemenea, varianta introducerii termenului neologic, dar a numirii între paranteze a termenului vechi „Aceasta e însă o învățătură a calvinilor numită *predestinație (mai-înainte-rânduire)*” (*ibid.*, 120). Ultimul exemplu conchide că substituția se realizează în mod gradual, este vorba, așadar, de o „apropiere treptată a limbajului bisericesc de cel laic”⁶.

Derivarea cu ajutorul prefixului *ne-* este foarte productivă în textul catihetic ortodox și este o dovadă că este preferată metoda de îmbogățire a vocabularului prin mijloace interne: *neclintit*, *neconținut*, *necreată*, *negrăit*, *nemijlocit*, *nenumărate*, *neobișnuită*, *nesfârșită*, *nesticăciune* (CO 2003: 111-127), păstrând astfel etimoane latinești moștenite sau cuvinte de origine slavă. De reținut este derivatul cu prefixul *în-*, care creează termenul *a îndumnezei* „ne unim cu Dumnezeu în aceeași lucrare a Lui, *ne îndumnezeim* prin lucrarea Lui” (*ibid.*, 117), termen de o rară finețe și rafinată teologie. De asemenea, derivarea cu sufixul *-ință* este prolifică,

² *Credința ortodoxă*, Ed. Mitropoliei Moldovei și Bucovinei Trinitas, Iași, 2003 (în continuare CO), Mitropolitul Mihălcescu, Irineu, *Dogmele Bisericii creștine ortodoxe*, Ed. Episcopiei Romanului și Hușilor, 1994 (în continuare DBCO), Sfântul Velimirovici, Nicolae, *Credința sfinților. Catehismul Bisericii Ortodoxe*, Ed. Biserica Ortodoxă, București, 2004 (în continuare CBO).

³ Dana-Luminița Teleoacă, *Discursul religios catihetic: o abordare din perspectiva teoriei comunicării*, în *Lucrările celui de-al treilea Simpozion Internațional de Lingvistică*, București, Editura Universității din București, 2010, p. 171-179.

⁴ Daniel G. Reid, *Dicționarul Noului Testament, Un compendiu de învățătură biblică contemporană într-un singur volum*, traducere de Ciupe, Lucian și Manta, Timotei, Ed. Casa Cărții, Oradea, 2008 (în continuare DNT).

⁵ Dana-Luminița Teleoacă, *Conservatorism și expresivitate în literatura religioasă. Posibile repere de definire a unui stil științific (didactic) în context religios*, în LR 1/2013, p. 46-63.

⁶ Gheorghe Chivu, *Civilizație și cultură. Considerații asupra limbajului bisericesc actual*, Editura Academiei, București, 1997, p. 15.

astfel termenii *trebuiță*, *stăruință*, *neputință*, (CO 2003: 111-127), rămân viabili, în ciuda posibilității echivalării neologice (vezi *necesitate*, *insistență*, *capacitate*).

În textul de învățătură creștină neoprotestantă cu privire la concepția despre Duhul Sfânt, nu se remarcă o redundanță a derivatelor sau a compuselor, dimpotrivă, sunt preferate împrumuturile lexicale, fraza complexă, uneori ambiguă datorită redării doctrinei prin traducere. Am selectat o listă de neologisme corect folosite contextual, pe care am secționat-o gramatical: substantive (*arhetip*, *emisar*, *epexegetică*, *extaz*, *glosolalie*, *presupoziție*, *umanitate* etc); infinitive lungi (*afirmare*, *confirmare*, *depravare*, *edificare*, *experimentare*, *identificare*, *ignorare indignare*, *inspirare*, *interpretare*, *mărturisire*, *proclamare*, *reflectare*, *restaurare*, *revizuire*, *sfidare*, *validarea* etc); adjective și adverbe (*asigurat*, *coruptibil*, *existențial*, *explicit*, *ezoteric*, *immanent*, *imatur*, *implicit*, *inextricabil*, *inferior*, *internalizat*, *interschimbabil*, *neregenerat*, *similar*, *salvific*, *triadic*, *ulterior* etc); verbe (*a capitula*, *a comunica*, *a contamina*, *a dezvolta*, *a direcționa*, *a extinde*, *a facilita*, *a se fundamenta*, *a impulsiona*, *a incomoda*, *a invoca*, *a organiza*, *a percepe*, *a persista*, *a promova*, *a se relaționa*, *a realiza*, *a suprapune*, *a transforma*, *a transcende* etc.)(DNT: 341-351).

Vocabularul neologic al textului catihetic ortodox cu privire tematica studiată în ambele scrieri este restrâns: „toți trei au o singură ființă, voință, putere și slavă, o singură Dumnezeuire, arătată în trei *ipostasuri*”, „oamenii au libertatea să-l primească și să *conlucreze* cu el”(CO 2003: 120), „iar impulsul spre păcat *servește*, mai degrabă, în cel îndreptat, ca mijloc de *exercitare* a forțelor morale”, „*pervertirea* voinței”, „aplecarea voinței spre păcat, a *concupiscentei*”, „în străduința de a săvârși în chip tot mai *regulat* faptele bune”, „omul se întărește în așa fel, încât nu mai este *asaltat* sau amăgit ușor” (*ibid.*, 125), „*dogma* despre Sfânta Treime se găsește tainic sau *symbolic* și în Vechiul Testament”(DBCO: 28), „persoanele dumnezeiești sunt de aceeași ființă sau substanță, adică *consubstanțiale*”(*ibid.*, 29), „toți Sfinții Părinți, *fără excepție*, vorbesc despre Sfânta Treime”(*ibid.*, 29), „aceasta este taina despre *armonia* absolută a celor Trei Persoane în aceeași ființă dumnezeiască”(CBO: 56). Fiind vorba de un text doctrinar, echivalarea termenilor noi este mai dificilă decât în cazul altor tipuri de texte religioase, iar procesul de modernizare a limbajului bisericesc presupune receptarea mesajului la nivelul său cel mai profund și respectarea Tradiției, pentru că, în caz contrar, inovațiile nepotrivite sau excesive ar putea dăuna sensului dogmatic⁷. Limbajul se subordonează dogmei fiecărei confesiuni, scrierea catihetică neoprotestantă se sincronizează cu limba literară laică, pe când textul catihetic ortodox își menține anumite particularități arhaice, datorită, probabil, dorinței de exprimare corectă a conținutului semantic, și doar în privința unor termeni vechi s-a decis înlocuirea cu un neologism (fie că prezentau frecvență ridicată, fie că a fost găsit un echivalent, care, conform exemplelor de mai sus, este așezat în apozitie sau disjuncție).

Nu întotdeauna însă aceste inovații sunt și cele mai adecvate, într-o serie de situații nu se justifică sensul, în altele neologismele sunt impropriu folosite, iar alte construcții sunt străine spiritului limbii române. În textul de învățătură neoprotestantă putem urmări câteva fapte de limbă discutabile (structuri lingvistice artificiale, distorsionări semantico-conceptuale): „punctul

⁷ Dana-Luminița Teleoacă, *Limbajul bisericesc actual între tradiție și inovație*, Ed. Academiei, București, 2008, p. 6.

de vedere al lui Pavel, care îl vedea pe Duhul *ca o parte normală* a vieții”(DNT: 341), verbul tranzitiv folosit ca intransitiv „Pavel *nu tratează* niciodată în mod direct *despre problematica* personalității Duhului”(ibid., 342), „duhul să inspire nu doar cuvântul vorbit, ci și *aptitudinile*”(ibid., 343), „slujirea altora în acord cu *caracterul* Stăpânului”, „Isus *se relaționează* la Biserica Sa și la lume prin intermediul Duhului” (ibid., 344), „Îl vedem pe Duhul împuternicind, *organizând și direcționând... închinarea* creștină” (ibid., 345), „venirea Duhului este asociată cu începutul proclamării Evangheliei după înviere cu *infuzia* Sa de putere” (ibid., 346), „[Trupul lui Cristos] înseamnă chemarea la o existență *corporativă*”, „duhul este forța unificatoare și *creativă*, care aduce în ființă comunitatea creștină”, „Pavel susține că duhul cuprinde în Sine *caracterul etic* al lui Dumnezeu”(ibid., 348).

Ceea ce este extrem de important în cazul textelor catihetice este faptul că limbajul științific trebuie să fie în perfectă concordanță cu știința. Astfel, abuzul de neologisme ilustrează, pe de o parte, inadecvarea semantico-stilistică, dar și conceptuală, pe de altă parte, ține de domeniul evidenței că eforturile de sincronizare cu varianta literară laică trebuie să respecte unele limite, iar traducerea trebuie să se realizeze cu mult discernământ. Incoerența semantică și conceptuală se datorează fie insuficienței cunoașterii a limbii, fie comodității.

3. Concluzii:

Există totuși câteva lexeme comune celor două scrieri confesionale, în ciuda doctrinelor diferite: *binecuvântare, credință, cruce, a călăuzi, doxologie, duhovnicesc, Evanghelie, a pecetlui, persoană, sfânt, suflet, vrăjmaș*. Grosso modo, termenii care denumesc elemente fundamentale ale religiei creștine sunt întâlnite în toate cultele aparținătoare. Conceptele creștine sunt exprimate de ortodocși cu termeni mosteniti din latina, dar, mai ales, de sorginte bizantino-slavă. Această influență este detectabilă în paginile textelor catihetice investigate.

Frecvența întrebuirii cuvintelor de origine slavă este foarte ridicată în cultul creștin-ortodox, pentru că acestea denumesc concepte, obiecte legate de ritualul confesiunii. Am constatat într-un studiu anterior⁸ că terminologia slavonă se referă preponderent la elementele de organizare a Bisericii ortodoxe (*blagoslovenie, Ceaslov, duh, duhovnic, dveră, jertfă, a izbăvi, maslu, a milui, mirean, mitră, molitvă, mucenic, odajdie, pomană, post, prapore, pravilă, predică, predoslovie, prestol, prohod, praznic, (Maica) Precista, sfeștanie, slavă, spovedanie, stareț, strană, taină, a târnosi, tipic, troiță, Utrenie, Vecernie, vlădică* etc), pe când cuvintele latinești denumesc noțiuni fundamentale ale creștinismului panconfesional (vezi *a binecuvânta, biserică, colindă/corindă, Crăciun, creștin, a cumineca, cruce, duminică, închinare, înger, lege, mormânt, naștere, Paște, Rusalii, Sânt, templu* etc).

Într-adevăr, pare puțin probabil că românii ortodocși vor renunța în mod facil la acești termeni (arhaici, slavoni) în favoarea celor neologice, de proveniență latino-romană, deși, precum am observat, literatura neoprotestantă de învățătură creștină este mult mai sincronizată, din punct de vedere lingvistic, cu varianta literară laică.

⁸ Vezi Alexandra-Ioana Gâță (Dângă), *În terminologia bisericească predomină latina sau slavona*, în Palenikova, Jana, Sitar-Taut, Daniela, *Zilele studiilor romanice*, vol. II, Ed. Univerzita Komenskeho v Bratislave, 2012, p. 132-138.

BIBLIOGRAPHY:

Credința ortodoxă, Ed. Mitropoliei Moldovei și Bucovinei Trinitas, Iași, 2003.

Mitropolitul Mihălcescu, Irineu, *Dogmele Bisericii creștine ortodoxe*, Ed. Episcopiei Romanului și Hușilor, 1994.

Reid, Daniel G., *Dicționarul Noului Testament, Un compendiu de învățătură biblică contemporană într-un singur volum*, traducere de Ciupe, Lucian și Manta, Timotei, Ed. Casa Cărții, Oradea, 2008.

1. Sfântul Velimirovici, Nicolae, *Credința sfinților. Catehismul Bisericii Ortodoxe*, Ed. Biserica Ortodoxă, București, 2004.

Chivu, Gheorghe, *Civilizație și cultură. Considerații asupra limbajului bisericesc actual*, Editura Academiei, București, 1997.

Gâță (Dângă), Alexandra-Ioana, *În terminologia bisericească predomină latina sau slavona*, in vol. Zilele studiilor romanice, Bratislava, 2011.

Palenikova, Jana, Sitar-Taut, Daniela, *Zilele studiilor romanice*, vol. II, Ed. Univerzita Komenskeho v Bratislave, 2012.

Teleoacă, Dana-Luminița, *Aspecte morfosintactice în textul catihetic actual*, în *Lucrările celui de-al doilea Simpozion Internațional de Lingvistică*, București, Editura Universității din București, 2009.

Teleoacă, Dana-Luminița, *Conservatorism și expresivitate în literatura religioasă. Posibile repere de definire a unui stil științific (didactic) în context religios*, în LR 1/2013.

Teleoacă, Dana-Luminița, *Discursul religios catihetic: o abordare din perspectiva teoriei comunicării*, în *Lucrările celui de-al treilea Simpozion Internațional de Lingvistică*, București, Editura Universității din București, 2010.

Teleoacă, Dana-Luminița, *Limbajul bisericesc actual între tradiție și inovație*, Ed. Academiei, București, 2008.

Teleoacă, Dana-Luminița, *Morfosintaxa textului biblic actual: Evanghelia după Matei*, în LR, LXI/2012, Structuri sintactice cu valențe stilistice în literatura veterotestamentară a Psalmilor, în *Anuar de lingvistică și istorie literară*, Iași, LIV, 2014.

Teleoacă, Dana-Luminița, *Particularități morfosintactice ale textului actual de rugăciune (I și II)*, în LR Chișinău, nr. 3-4, 11-12, XXI/2011, XXII/2012.

CDDE: Candrea, Ion Aurel, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine* [ediție îngrijită și Prefață de Gr. Brâncuș], Editura Paralela 45, București, 2003.

CDER: Ciorănescu, Al., Dicționarul etimologic al limbii române [ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru Mehedinți și Magdalena Popescu Marin], Editura Saeculum I.O., București, 2007.

DEX 1998: Dicționar explicativ al limbii române, Academia Română, Institutul de Lingvistică Iorgu Iordan, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.

DÎL-R: Chivu, Gheorghe, Buză, Moraru, Emanuela, Roman, Alexandra, Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421-1760), Ed. Științifică, București, 1992.

DN: Marcu, Florin, Maneca, Constant, Dicționar de neologisme, Editura Academiei Române, București, 1986.

DOOM 2005: Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005.

MDA I: Mic dicționar academic, Editura Univers Enciclopedic, București, 2010.

MDA II: Mic dicționar academic, Editura Univers Enciclopedic, București, 2010.